

Верховний Суд України

01043, м. Київ-43, вул. П. Орлика, буд. 8

1) Судді І.С. Берднік

**2) Голові Науково-консультативної ради
при Верховному Суді України
Хавронюку М.І.**

Науковий висновок

На адресу професора О.П.Подцерковного, надійшов лист Голови Науково-консультативної ради при Верховному Суді України від 04.10.2011р. за №202-2827/0/08-11 з дорученням підготувати науковий висновок щодо норми матеріального права, яка неоднаково застосована Вищим господарським судом України у подібних правовідносинах.

Зокрема, йдеться про різне застосування господарськими судами ст. 61 Конституції України та ст. 549 ЦК України.

Виходячи із змісту відповідних справ вимагає з'ясування питання про правомірність одночасного застосування пені та штрафу при стягненні грошових боргів суб'єктів господарювання, враховуючи те, що у ст. 549 ЦК штраф та пеня визнаються різновидами неустойки.

Поширення сьогодні отримала думка про те, що дві міри цивільної відповідальності, зокрема штраф та пеня, за одне й те саме порушення зобов'язання застосовуватися не можуть. При цьому відбувається посилення на ст. 61 Конституції України.

Аналогічної думки дотримуються окремі російські науковці (наприклад, В. В. Вітрянський, А. В. Латинцев).

Разом із тим варто позначити на слабкі місця такої позиції.

По-перше, Конституція України у ст. 61 передбачає, що ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення. Ст. 61 міститься у розділі II «Права, свободи та обов'язки людини

і громадянина», а тому **положення ст. 61 Конституції України торкаються лише фізичних осіб.**

Конституційний Суд України у справі про відповідальність юридичних осіб дійшов висновку що загально визнаним є поділ юридичної відповідальності за галузевою структурою права на такі основні види: цивільно-правову, кримінальну, адміністративну та дисциплінарну. Виходячи зі смислу цього тлумачення не можуть бути ототожені поняття санкцій та вид відповідальності. **Пеня та штраф не є окремими видами відповідальності, а є різновидом штрафних санкцій. У межах одного виду відповідальності можуть застосовуватися різний набір санкцій.**

Інакше, наприклад не могли би бути одночасно застосовані штраф та стягнення збитків при притягненні до цивільної відповідальності, а також позбавлення волі та конфіскація майна при притягненні до кримінальної відповідальності тощо, адже вони також тлумачилися б «як відповідальність одного виду за одне й те саме правопорушення».

Таким чином, згідно з ст. 61 Конституції не обмежується розмір санкцій чи їх набір при притягненні до одного виду юридичної відповідальності.

По-друге, тлумачення неможливості одночасного застосування штрафу та пені прямо суперечить встановленням законодавця, який у **законах України прямо передбачає можливість одночасного застосування пені та штрафу.**

Зокрема, у ч. 2 ст. 231 ГК передбачається застосування пені в розмірі 0,1 % вартості товарів за порушення строків виконання зобов'язання та штрафу в розмірі 7 % вказаної вартості за прострочення понад 30 днів. Можливість одночасного застосування штрафу та пені закріплюється також у ст. 14 Закон України «Про державний матеріальний резерв» від 06.11.1991 р.

По-третє, відповідно до ч. 3 ст. 6 ЦК України сторони в договорі можуть відступити від положень актів цивільного законодавства і врегулювати свої відносини на власний розсуд, крім випадків, якщо в цих актах прямо вказано про це, а також у разі, якщо обов'язковість для сторін положень актів цивільного законодавства впливає з їх змісту або із суті відносин між сторонами. **Заборона на застосування пені та штрафу прямо не впливає з закону чи із суті відносин сторін, що дозволяє здійснити відповідне врегулювання у договорі.**

Вчетверте, **штраф та пеня мають різне призначення та функції у господарських охоронних правовідносинах.** Штраф – разове покарання, а пеня – покарання, що має на меті домогтися найскорішого виконання зобов'язання. При запереченні можливості застосування одного з видів санкцій **виникатиме невизначеність у судовому процесі.** Адже суд вторгатиметься у сферу волевиявлення сторін, якщо присуджуватиме за власним вибором штраф або

пеню, передбачені договором. Відмова ж у позовних вимогах загалом – щодо пені та штрафу – не ґрунтуватиметься на законі, адже будь-яка з цих вимог окремо визнаватиметься судом нарахованою правомірно.

Саме тому при стягненні штрафу та пені має застосовуватися не формальний підхід про необхідність вибору одного з видів санкцій, а таке їх обрахування, навіть спільне, яке у сукупності не перевищує межі нарахування неустойки у розмірі подвійної облікової ставки НБУ від суми борги за період прострочення відповідно до ч. 2 ст. 343 ГК України та ст. ст. 1, 3 Закону України «Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань».

**Доктор юридичних наук, професор,
чл.-кор. НАПрН України
21.10.2011**

О.П. Подцерковний